

**Асоціація сприяння глобалізації освіти та науки SPACETIME
Науково-освітній центр «Science Study Service»**

**МАТЕРІАЛИ
III Міжнародного форуму науковців та дослідників**

«SCIENCE AND STUDY 2021»

1 жовтня 2021 р.

м. Київ, Україна

Редакційна колегія:

Кендюхов О. В. – доктор економічних наук, професор, президент Асоціації «СПЕЙСТАЙМ»,

Марухленко О. В. – доктор наук з державного управління, доцент, засновник Науково-освітнього центру «Science Study Service»,

Файвішенко Д. С. – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри журналістики та реклами Київського національного торговельно-економічного університету, м. Київ, Україна.

Матеріали III Міжнародного форуму науковців та дослідників «SCIENCE AND STUDY 2021», 1 жовтня 2021 року, Асоціація сприяння глобалізації освіти та науки «СПЕЙСТАЙМ», Київ, Україна, 326 с.

В збірці матеріалів III Міжнародного форуму науковців та дослідників «SCIENCE AND STUDY 2021» розміщено доповіді учасників форуму за секціями: цифрові технології в суспільному житті: нові запити та можливості; соціальні проблеми, психологічні та соціокультурні виклики сьогодення; біомедична інноватика на службі людства: дух часу та погляд в майбутнє; економічні випробування сучасності та антикризове управління; людина та цивілізація: ціннісні виміри та актуальні проблеми соціальної філософії.

Топ-тема «SCIENCE AND STUDY 2021»: «Світ змінюється: нова реальність та візія майбутнього».

Матеріали форуму призначені для науковців, викладачів, аспірантів, підприємців та студентів.

© Асоціація сприяння глобалізації освіти та науки «СПЕЙСТАЙМ», 2021
Науково-освітній центр «Science Study Service», 2021

<i>Олександр Митник, Алла Стрижак</i> СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ	160
<i>Валентина Павлова, Юлія Оверко</i> СОЦІАЛЬНІ Й ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМЦІВ	165
<i>Людмила Снедкова, Анастасія Гончаренко</i> ВЗАЄМОДІЯ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ І СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ	168
<i>Валентина Теслюк, Лілія Ільків</i> ДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОДРУЖНЬОЇ СУМІСНОСТІ	173
<i>Лада Філатова, Ольга Філатова</i> РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	176
<i>Nina Khrystych, Mykola Shabinskii</i> POWER CONCEPT IN POLITICAL DISCOURSE	181

Секція 3

БІОМЕДИЧНА ІННОВАТИКА НА СЛУЖБІ ЛЮДСТВА: ДУХ ЧАСУ ТА ПОГЛЯД В МАЙБУТНЄ

<i>Лариса Волошко, Наталія Бабич</i> ПРИНЦИП БІОЕТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНОГО ТЕРАПЕВТА	188
<i>Andriy Sisetskiy</i> STABILITY IN TODAY'S EXTREME CONDITIONS. MODERN TECHNOLOGIES	191
<i>Вікторія Соболев, Юлія Мошковська, Тетяна Богдан</i> ДОФАМІН ЯК ПАТОГЕНЕТИЧНИЙ ТРИГЕР РОЗВИТКУ АРТЕРІАЛЬНОЇ ГІПЕРТЕНЗІЇ ТА ОЖИРІННЯ	193

Секція 4

ЕКОНОМІЧНІ ВИПРОБУВАННЯ СУЧАСНОСТІ ТА АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ

<i>Галина Азаренкова, Анастасія Мальцева</i> РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ТА РЕОРГАНІЗАЦІЯ БАНКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ	195
<i>Тетяна Андросова, Оксана Кулініч, Ксенія Кобзева</i> ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТА КАДРОВЕ УПРАВЛІННЯ	199

Лада Філатова,
*к.п.н., доцент, доцент кафедри початкової та професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди,
м. Харків, Україна*

Ольга Філатова,
*здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня другого року навчання
соціально-психологічного факультету
Національного університету цивільного захисту України,
м. Харків, Україна*

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Ключові слова: *емоційний інтелект, емоції, емпатія, програма СЕЕН.*

Всесвітній економічний форум (The World Economic Forum) опублікував свою доповідь The Future of Jobs, в якій визначив ТОП-10 компетенцій, що будуть найбільше цінуватися серед роботодавців у 2020 році. Шосте місце посів емоційний інтелект, якого у списку критичних компетенцій на 2015 рік взагалі не було. Сьогодні багато великих компаній інвестують в розвиток емпатії у своїх співробітників [4].

Офіційною датою появи терміну «емоційний інтелект» науковці вважають 1990 рік, коли професор Нью-Гемпширського університету Дж. Майер і його колега з Єльського університету П. Саловей опублікували наукову статтю, в якій вперше сформулювали це поняття. Але широкій популярності цього терміну сприяла поява однойменної книги психолога та журналіста Деніела Гоулмана, що вийшла у світ 1995 року і фактично відразу стала бестселером. На сьогодні тисячі людей у всьому світі працюють над дослідженням цього феномена. Серед американських науковців, які продовжили займатися цією проблемою варто згадати Річарда Бояциса, Енні Мак-Кі, також Реувена Бар-Она, який запропонував власну теорію емоційного інтелекту [3].

Дефініцію «емоціональний інтелект» можна розглядати з двох сторін: психологічної та педагогічної. Розглянемо цей термін з точки зору психології. У ряді сучасних зарубіжних і вітчизняних теорій емоція розглядається як особливий тип знання. Згідно даного підходу до розуміння емоцій висувається поняття «емоційний інтелект», який визначається як здатність діяти з внутрішнім середовищем своїх почуттів і бажань (R. Busk, 1991; Е.Л. Яковлева, 1997); здатність розуміти відносини особистості, що репрезентується в емоціях, і керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу і синтезу (Дж. Майер, П. Саловей, 1994; Г. Горскова, 1999); сукупність емоційних, особистих і соціальних здібностей, які впливають на загальну здатність когонебудь ефективно справлятися з вимогами і тиском навколишнього середовища (Р. Бар-Он, 2000).

До структури емоційного інтелекту входять такі категорії: емоційна обізнаність, управління своїми емоціями, самомотивація, емпатія, управління емоціями інших.

Емоційна обізнаність – це усвідомлення і розуміння своїх емоцій, постійне поповнення власного словника емоцій. Розпізнавання емоцій сприяє більш ефективній комунікації, оскільки дозволяє адекватно ідентифікувати, описувати, переробляти і надалі виражати емоції.

Управління своїми емоціями – це емоційна відхідливість, емоційна гнучкість, іншими словами – довільне керування своїми емоціями. Емоціями неможливо управляти прямо, проте це можна зробити опосередковано: через об'єкт, потребу, знак.

Літературні джерела містять такі причини труднощів в вираженні емоцій:

- люди не засвоїли прийнятих в суспільстві форм вираження;
- люди бояться видати власні почуття, це пов'язано зі страхом перед втратою самоконтролю або осуду з боку оточуючих (можливість бути скомпроментованими, знехтуваними або осміяними);
- вроджені фактори;
- засвоєння норм поведінки, які панують в родині та найближчому оточенні.

Під самомотивацією розуміють управління своєю поведінкою, за рахунок керування емоціями. Емоції мають мотивуючу силу, яка змушує людей діяти. Слово «емоція» походить від латинського дієслова «emovere», що означає «рухатися». Людина з розвиненим емоційним інтелектом прагне виправдовувати очікування, є більш відкритою в питаннях обговорення робочих моментів, чітко пояснює, що і від кого вона чекає. Вільний час у такої людини завжди зайнятий корисними речами, навчанням або плануванням.

Емпатія – це розуміння емоцій інших людей, вміння співпереживати поточного емоційного стану іншої людини, а також готовність надати підтримку. Розуміння емоцій пов'язано також з рівнем розвитку емпатії. Згідно К. Роджерсу, емпатичний спосіб спілкування з іншою особою має кілька граней. Він має на увазі входження в особистий світ іншого і перебування в ньому «як вдома».

Можна виділити наступні причини труднощів в розумінні індивідуальних відмінностей емоцій інших людей:

- зосередженість на власній особистості призводить до нездатності помічати і правильно оцінювати емоційний стан інших людей;
- почуття власної переваги;
- почуття тривоги, пов'язане з емоціями інших людей або власними;
- тривога спонукає уникати всього того, що могло б викликати емоції;
- будь-яка вигода від нерозуміння емоцій інших людей.

І нарешті управління емоціями інших – це вміння впливати на емоційний стан інших людей.

Сучасні дослідження доводять, що емоції готують тіло людини до гідної відповіді на небезпеку навколишнього середовища. Наприклад: переляк

спрямовує кров до м'язів ніг, тіло на мить ціпеніє. Цього часу людині достатньо, щоб оцінити рівень загрози та обрати шлях порятунку; під час гніву кров приливає до рук, що дозволяє озброїтися та завдати удару. Адреналін мобілізує тіло та сприяє забезпеченню його енергії для активних дій; сум, навпаки, зменшує забезпеченість організму енергією, примушує триматися у безпечному місці, дозволяє переосмислити причини суму та «перезавантажити» своє життя після повернення енергії; відчуття радості – це підвищення активності мозкового центру, приплив енергії та пригнічення центрів мозку, що відповідають за тривогу. Такий стан дозволяє швидше повернутися до стану рівноваги, відпочити та бути готовим до нових звершень [2, С. 38-39].

Виникає цілком логічне запитання: як перевірити рівень свого емоційного інтелекту? Перш за все, потрібно адекватно поглянути на своє життя, на свою поведінку і стан відносин з оточуючими. У 80% людей це не виходить і в хід йдуть інші методики. Наприклад, техніка MSCEIT – спосіб визначення EQ (коефіцієнта емоційного інтелекту), при реалізації якого людині демонструються різні фото з портретами. На них зображені різні емоції, котрі необхідно розпізнати. Такий тест краще проводити під контролем фахівця, який коректно розшифрує ваші результати. Найбільш популярною і надійною вважається методика Холла, в основі якої лежать 30 питань для визначення стану базових характеристик емоційний інтелект. Цей тест є у вільному доступі в інтернеті, як і ще десятки схожих [8].

У багатьох країнах світу запроваджені програми з розвитку емоційного інтелекту. Одна з таких програм – Програма Соціально-емоційне та етичного навчання (СЕЕН, Learning Social Emotional and Ethical (SEE) Learning) – це інструмент розвитку м'яких навичок або «soft skills». Програма вже працює в США, Чилі, Колумбії, Бразилії, Австрії, Німеччині, Швейцарії, Іспанії, Італії та Індії. В Україні цю програму пілотують у 26-ти українських школах із 23-х областей, 197 педагогів викладають СЕЕН для 4441-го учня і учениць. Пілотування відбувається в межах загальнонаціонального шкільного експерименту МОН за участі Інституту модернізації змісту освіти, Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. Нині програма доступна на кількох освітніх рівнях: рання початкова, початкова і середня школа. Консультантом у розробці СЕЕН став автор книги «Емоційний інтелект», один із розробників СЕН, доктор Деніел Гоулман. Саме він і вигадав назву для програми [1; 6].

Вправи за програмою СЕЕН допомагають дітям зрозуміти, які емоції виникають і чому, відстеживши фізіологічні відчуття. За програмою СЕЕН, уроки починаються з розігріву – кількох хвилин, які допомагають школярам налаштуватися на навчання. Діти заспокоюються, готуються до того, що будуть отримувати нову інформацію. Потім – частина уроку, на якій учитель дає новий матеріал. Після цього – інтерактивні вправи за ним. Наприкінці діти проходять рефлексивну практику, під час якої пропускають матеріал через себе. Вони мають подумати, як нові знання стосуються особисто їх.

У кожному розділі програми СЕЕН є лист для батьків із короткою інформацією про те, що саме діти будуть вчити на уроках, інтерактивні вправи й опитування. Листи – один зі способів залучити батьків та дати їм зрозуміти, що відбувається. Також батьків залучають, даючи дітям завдання обговорити із батьками щось або зробити разом проєкт.

Аналіз міжнародного досвіду формування емоційного інтелекту, дані літературних джерел дозволяють сформулювати певні рекомендації щодо підвищення рівня емоційного інтелекту. По-перше, важливе місце у розвитку емоційного інтелекту посідає родина. Адже емоційного інтелекту ми вчимося з раннього дитинства і несвідомо. Тому батькам слід задуматися про майбутнє дітей і допомогти їм зрозуміти багатогранний світ почуттів. По-друге, варто проходити навчання, наприклад, за програмою СЕЕН. Центр споглядальної науки й етики пропонує різні курси для підготовки освітян, психологів, батьків до впровадження СЕЕН серед учнівства, починаючи від безкоштовного самостійного ознайомчого курсу СЕЕН; вебінару спільноти СЕЕН (онлайн); курсів сертифікації фасилітаторів і фасилітаторок СЕЕН тощо [5]. По-третє, позитивні емоції, позитивний настрій. Позитивне ставлення до себе, задоволення собою і власною професійною діяльністю необхідні вчителю для успішного розвитку емоційної стійкості, почуття власної гідності [7, С. 30]. Як відомо емоції вчителя передаються школярам та суттєво впливають на емоції, які переживають діти.

Отже, ефективність розвитку емоційного інтелекту учнів, залежить від створення психологічних умов у школі та усвідомлення педагогами цієї професійної діяльності. Психолого-педагогічні прийоми, методи, технології цілеспрямованого формування складових досліджуваного феномена, важливо впроваджувати в освітній процес, оскільки емоційна неосвіченість може призвести до міжособистісних конфліктів, стресогенних ситуацій, які деструктивно впливатимуть на особистісну та професійну сфери діяльності педагога. Тоді як учні з розвиненим емоційним інтелектом стають хорошими командними гравцями, лідерами, вміють домовлятися і досягати свого, залишаючи при цьому приємне враження.

Список використаних джерел

1. Вибрані матеріали міжнародної програми з формування м'яких навичок СЕЕ-навчання / За заг. ред. О. Елькіна, О. Масалітіної, Я. Фюрста. Харків : Дім реклами, 2019.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект / Пер. з англ. С-Л. Гумецька. Київ : Vivat. 2020. 512 с.
3. Єресько О. Розвиток емоційного інтелекту як педагогічна проблема / *Рідна школа*. 2021 № 3. С. 51-57
4. Критичне мислення на другому місці найзатребуваніших компетенцій у 2020 URL: <https://www.criticalthinking.expert/statti/kritichne-mislennya-na-drugomu-mistsi-najzatrebuvanishih-kompetentsij-u-2020/> (дата звернення

11.09.2021).

5. Курси СЕЕН URL: <https://seelearning.emory.edu/uk/courses-login-required> (дата звернення 11.09.2021).

6. У 26 школах почався пілот з впровадження програми розвитку м'яких навичок СЕЕН: соціально-емоційного та етичного навчання URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/u-26-shkolah-pochavsya-pilot-z-vprovadzhennya-programi-rozvitku-myakih-navichok-seen-socialno-emocijnogo-ta-etichnogo-navchannya> (дата звернення 11.09.2021).

7. Філатова Л. С. Педагогічна майстерність : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти педагогічних університетів за спеціальностями 013 Початкова освіта; 016 Спеціальна освіта. Харків : ХНПУ, 2021. 90 с.

8. Що таке емоційний інтелект, для чого він потрібен і як його розвинути в собі URL: <https://blog.agrokebety.com/shcho-take-emotsiynnyu-intelekt> (дата звернення 11.09.2021).